

KLAUS RANDBORG: FROM PERIOD III TO PERIOD IV. CHRONOLOGICAL STUDIES OF THE BRONZE AGE IN SOUTHERN SCANDINAVIA AND NORTHERN GERMANY. *Publications of the National Museum. Archaeological-Historical Series I vol. XV.*

Dette arbejde falder i forlængelse af en tidligere undersøgelse af forfatteren over periodeovergangen II til III, publiceret i *Acta Archaeologica* 1968 vol XXIX. De to værker blev forsvaret for den filosofiske doktorgrad i december 1972.

Resultaterne af disse undersøgelser er i korthed en påvisning af, at den kronologiske udvikling, målt i graden af innovation, ikke forløber ensartet indenfor den nordiske kulturkreds. Fra periode II til III er innovationscentret Nordvestjylland, mens Sjælland fortsætter i den gamle tradition og kun modstræbende og gradvist optager de nye elementer. Fra periode III til IV har centret flyttet sig til Sjælland, og i stedet er det nu det gamle centrum i Nordvestjylland der forholder sig konservativt og afvisende.

I begge værker går der frem efter samme metode, men vi skal her kun beskæftige os med 1972 afhandlingen. Først analyseres de centraleuropæiske typer kronologi og deres placering indenfor det skandinaviske miljø (kapitel II). Herved viser det sig, at en række samtidige europæiske typer, dateret til Ha A2, i det vestlige Skandinavien optræder i periode III og i det østlige Skandinavien i periode IV. For at finde ud af om dette eventuelt kunne være udtryk for forskellig regional udvikling, underkastes bøjlenålene (i kapitel III) en intensiv typologisk analyse, idet de er de mest følsomme registratorer af ændringer. Her påvises det, at udviklingen fra periode III til IV finder sted på det nordlige Sjælland, hvor man går direkte fra sene periode III bøjlenåle til »the classical caterpillar brooches«, der her findes i periode IV kontekst, svarende til Ha A2. I Nordvestjylland finder man derimod en række bøjlenåle af periode III præg, der viser svag indflydelse fra periode IV typen. De dateres imidlertid i periode III, Ha A2, der kaldes sub III fordi den er samtidig med det tidlige periode IV på Sjælland. En tilsvarende retarderet udvikling søges også påvist i det østlige Skandinavien. Dette innovationsforløb påvises dernæst på en række andre genstandstyper i kapitel IV. I konklusionen sammenfattes resultaterne, bl. a. i form af en række overskuelige udbredelseskort. Først afbildes alle rene sub periode III grave, der koncentrerer sig i Nordvest- og sydvestjylland. Desuden findes en lille gruppe på Bornholm. Derefter afbildes alle sub periode III og periode IV grave som kun indeholder en periode III genstand. Her er Sydvestjylland og Bornholm faldet fra, og kun Nordvestjylland er tilbage. Kortet viser meget klart den tidligste periode IV's begyndende fremtrængen. Endelig afbildes de periode IV depoter som også indeholder periode III genstande. Deres udbredelse er mere diffus vstdansk, registrerende de sidste rester af periode III. Der mangler et kort over de tidligste periode IV grave; et billede heraf må stykkes sammen af en række forskellige typekort, men viser som sagt et centrum på det nordlige Sjælland.

Der kan ikke herske tvivl om, at resultaterne af både II–III og III–IV undersøgelserne i store træk er rigtige, men det må dog bemærkes, at den østskandinaviske sub III gruppe står numerisk ret svagt. Det vil imidlertid ikke være på sin plads at gå ind i en diskussion af detaljespørgsmål her; i stedet vil jeg knytte en række mere principielle kommentarer til undersøgelserne.

På et formelt metodisk grundlag kan det med en vis rimelighed indvendes, at typedefinitionerne ikke altid er særlig konsistente. Men det må her medgives, at ved en undersøgelse af denne art spiller helt specielle detaljer en afgørende rolle, og dette må typedefinitionerne nødvendigvis afspejle. Man savner imidlertid tal på, hvor mange fund der er »innoverende« og »retarderede« i forhold til den samlede fundmasse, kort sagt en bedømmelse af hvor massivt disse fænomener optræder. Dette fører frem til en mere principiel metodisk betragtning. Klavs Randsborgs resultater bygger på en undersøgelse af typologiske variationer indenfor enkelte typer, samt på kombinationen af typer i sluttede fund, hvorved en lokal datering tilvejebringes. En række samtidige importgenstande som findes i både Øst- og Vestskandinavien bruges dernæst til at sammenkoble de forskellige områders kronologi, tillige med enkelte lokale krydsfund (der lægges en kronologisk horisont). Denne fremgangsmåde er den eneste anvendelige ved en undersøgelse af denne art, men derfor ikke problemfri. Kombinationen af typologiske elementer på en genstand er altid samtidige (idet ændringer og senere tilføjelser ikke forekommer). En kombination af typer i et fund viser imidlertid blot hvad der var i brug på nedlæggelsestidspunktet, hvilket kan være både gamle og helt nyfremstillede genstande. Og her ligger en række dateringsmæssige fejlkilder, som er blevet præcist formuleret af den svenske arkæolog Bertil Almgren (i bogen »Bronsnicklar och djuornamentik vid övergång från vendetid til Vikingetid« fra 1955, kommenteret af Mogens Ørsnes i *Acta Archaeologica* 1969 xxx). Det fremgår eksempelvis af et par afbildninger både i 1968 og 1972 afhandlingen at de daterende sværd er yderst slidte (1968 abb. 25 og abb. 50, 1972 plate VIII A), og således har været længe i cirkulation. Dette rejser spørgsmålet i hvilket omfang der virkelig er tale om en aktiv konservativ omformning af nye impulser. Det er væsentlige problemer, idet resultaterne af Klavs Randsborgs undersøgelser inderholder vigtige metodiske implikationer. Hvis de uden videre godtages betyder det en nuancering af de typologiske grundprincipper om kontinuerlig udvikling, afspejlet i typernes slagskibsformede popularitetskurver, samt i de typologiske elementers gradvise succession. Disse præmisser skulle i så fald kun gælde i konservative områder, mens man i innoverende områder kan forvente en brat udskiftning af typeinventaret og en ligeså pludselig udvikling af helt nye typologiske elementer. Disse problemer drøftes imidlertid ikke af forfatteren, hvilket må betegnes som en metodisk svaghed. Antagelig kan man for visse prestigepregede genstande som sværd regne med en forlænget cirkulationstid, mens man for bøjlenålene derimod nok må regne med en hurtigere udskiftning. Da analysen af disse indtager en vigtig plads i bogen, må også teorien om en konservativ omformning af nye impulser accepteres, men antagelig i forening med forlænget cirkulationstid for visse andre typer.

Skønt afhandlingen fremtræder som et typisk specialarbejde indenfor en gammel typologisk tradition, rummer den resultater der peger ud over dens specielle sigte, og som måske kan være med til at nuancere og udvikle den metodiske tradition den er et produkt af. Dette erkendes imidlertid ikke klart af forfatteren, og heri består afhandlingens svaghed. I et videre perspektiv rejser sig spørgsmålet hvor man skal søge årsagerne til henholdsvis innovation og tradition. Dette har forfatteren givet et foreløbigt svar på i en artikel der anmeldes i det følgende.

Kr. Kristiansen

**KLAUS RANDBORG: SOCIAL STRATIFICATION IN EARLY BRONZE AGE DENMARK: A STUDY IN THE REGULATION OF CULTURAL SYSTEMS. *Prähistorische Zeitschrift*, 49. Band 1974 Heft 1.
BEFOLKNING OG SOCIAL VARIATION I ÆLDRE BRONZEALDERS DANMARK. *KUML* 1973-74 og *Kontaktstencil* nr. 8 1974.**

Disse artikler, der stort set er ens, betegner et vigtigt nybrud indenfor dansk arkæologi, ligesom de betegner et markant brud med forfatterens tidligere videnskabelige produktion. Her er det for første gang lykkedes at nå frem til en række vigtige informationer vedrørende socialstruktur, demografi og arealudnyttelse der ikke bygger på intuitive skøn, men på kvantitative målinger. Den engelske udgave, der er den mest udførlige, består af 13 afsnit, som vil blive refereret og kommenteret.

Efter en kort introduktion præsenteres det arkæologiske grundmateriale, og i afsnit 3 diskuteres gravenes udbredelse, der antages at afspejle bebyggelsen. For at kunne måle geografiske forskelle indeles Danmark derefter i 5 zoner. I afsnit 4 undersøges det i hvilket omfang man har bosat sig på god eller dårlig jord i forhold til den gennemsnitlige værdi indenfor en zone (beregnet ud fra forholdet mellem antal hektar pr. tønde hartkorn). De bebyggede områder viser sig at afspejle gennemsnittet ganske godt, bortset fra Sydjylland, hvor man har foretrukket den dårligere jord. For at nå til en bedre forståelse af disse resultater undersøges forholdet mellem befolkningsstørrelsen og jordkvaliteten i afsnit 5. Den første antages at være proportional med antallet af grave, og jordkvaliteten beregnes på grundlag af antallet af tønner hartkorn indenfor de bebyggede områder. Dette giver en god korrelation; jo flere grave (d. v. s. jo større befolkning), jo flere tønner hartkorn – med en undtagelse: Nordvestjylland i periode III. Her er der altfor mange grave i forhold til mængden af hartkorn, og det foreslås at nye ressourcer må være udnyttet (fiskeri), eller at man har intensiveret indsatsen indenfor det traditionelle landbrugserhverv. Generelt flytter bosættelsen sig mod bedre jorder i periode III.

Afsnittene 6-9 er derefter helliget en undersøgelse af socialstrukturen i ældre bronzealder. I afsnit 6 diskuteres det i hvilket omfang gravgodset afspejler en